

UROLIGHEDERNE I 1956 OG KOMMUNISTERNES ROLLE

Af Nils H. Groth

Under fornyelsen af overenskomsterne i 1956 spillede kommunisterne og DKP en stor rolle i organiseringen af den udbredte utilfredshed med det tilbudte mæglingforslag som førte til dets forkastelse. Samtidig var de udførende i mobiliseringen af store grupper af arbejdere mod regeringens indgreb som ophøjede det forkastede forslag til lov. Ved hjælp af nyere teorier indenfor samfundsvidenskaberne og brug af et omfattende kildemateriale er det muligt at påvise en tæt kontakt mellem kommunister på arbejdspladserne og DKP's ledelse. Ligeledes kan der tegnes et mere nuanceret billede af den proces, der førte til fornyelsen af overenskomsterne.

Den 13. april 1956 samledes op mod 200.000 mennesker på Christiansborg Slotsplads i København til et af de største protestmøder nogensinde. De krævede generalstrejke og råbte på kommunisternes formand, Aksel Larsen, som de ville have til at fortælle, hvad de skulle gøre. Mødet illustrerer et usædvanligt og dramatisk forløb, der førte til fornyelsen af overenskomsterne i 1956. Et forlig, som først kom i hus efter hårde forhandlinger og en storkonflikt, blev afvist af arbejderne ved urafstemning med et overvældende flertal. Et indgreb, hvor regeringen ophøjede det forkastede forslag til lov, udløste omfattende strejker og andre protester som protestmødet den 13. april i København. Efter et par dage blev arbejdet dog genoptaget og der faldt ro over landet uden at det kom til en generalstrejke eller blev ændret ved indgrebet.

Arbejdernes afvisning af mæglingforslaget og deres protester mod regeringsindgrebet afviger fra det mønster, der traditionelt betegner overenskomstfornyelserne. Det er et mønster af ro og forhandling til man når et resultat. Samtidig er det et mønster af, at arbejderne støtter de faglige ledere og de resultater de opnår. Kommunisterne angiveligt vigtige rolle i uroen var også en afvigelse fra et mønster af faglig og politisk isolation. Oveni var der tegn på utilfredshed selv blandt ledende socialdemokrater med den måde situationen udviklede sig. Eksempelvis stemte Hans Rasmussen, formand for Dansk Smede- og Maskinarbejderforbund, i folketinget mod indgrebet sammen med Danmarks Kommunistiske Parti (DKP).

Arbejdernes reaktion var et skred i eller brud med normer om, hvordan de skulle agere. "Den samme arbejder, der normalt vil acceptere det fremskridt, som mæglingforslaget tilbyder ham, og som ønsker at undgå konfliktens vilkår, som betyder en lav understøttelse fra strejkekassen og måske mange ugers usikkerhed, reagerede i denne situation anderledes".¹ Arbejderne udtrykte en sjældent set radikalitet.

Det enestående forløb har fanget min inter-

esse for at forstå, hvad der skete og særlig, hvad der førte til radikaliseringen af arbejderne og hvilken rolle kommunisterne spillede heri. Protestbevægelsen og i det hele taget livet på arbejdspladserne har været omdrejningspunkt for mit kandidatspeciale. Jeg har ønsket at vise, at arbejderne var til stede i de politiske processer ikke blot gennem deres repræsentanter men også mere direkte. Min hensigt har været at gøre deres "stille liv" synligt og redegøre for deres motiver og handlinger. Det har jeg fundet vigtig at bevare for eftertiden, fordi de så at sige er byggesten i det samfund vi lever i dag, uden at dette mærkes i de politiske processer, hvor arbejderne ofte er repræsenteret gennem deres organisationer.

I nærværende artikel vil der blive argumenteret for, at bruge nyere teorier indenfor samfundsvidenskaberne for at kunne bestemme begivenhederne og protestbevægelsen nærmere. Herefter gennemgås selve forløbet samt de nye resultater, der er fundet frem gennem indsamling af et større kildemateriale.²

Litteratur, teori og metode

Begivenhederne er ofte blevet omtalt, men en gennemlæsning af materialet efterlader et fragmentarisk billed af forløbet. Arbejdernes reaktioner er kun beskrevet i et mindre omfang og der findes kun få dyberegående analyser af begivenhederne.³ En naturlig forklaring kan findes i teorierne om politik og stat, som har sat rammen for, hvad man har set som problem, og hvordan det er blevet analyseret.

David Eastons ideer om politik har haft betydning for hvordan politik er blevet forstået. Han definerer politik som "...den autoritære fordeling af værdier med gyldighed for et samfund".⁴ Easton opererer med en såkaldt Black Box eller et politisk system, der indkredser hvad politik er og hvordan det foregår.

Krav og støtte fungerer som inputs i det politiske system. Gennem beslutninger og handlinger skaber det politiske system et output herpå. Der sker efterfølgende et feedback til input. Easton vægter således processer og helheder, samtidig behandler han spørgsmålet om

systemets fortsatte eksistens gennem tilslutning til det.⁵ Der kan være forskellige niveauer af tilslutning som kan være vigtige at tage højde for, når man vurderer skred eller brud med normer, der hidtil har bestemt arbejdernes optræden.

Flere har rettet deres fokus mod enkeltaktører. Et eksempel er Jens Otto Krag der belyser den socialdemokratiske regerings handlinger i 1956. Regeringen var tvunget til at gribe ind, fordi arbejdsgiverne havde provokeret arbejderne med en nej-politik, der betød at deres krav blev afvist kategorisk. Situationen udviklede sig og tvang regeringen til at gribe ind.⁶ Hvis mæglingforslaget med sygeløn og generelle lønforhøjelser var fremkommet på normal vis, havde det gjort underværker, men med arbejdsgivernes stædighed havde de besindige på landets arbejdspladser mistet kontrollen med situationen. De kunne ikke forhindre et nej til mæglingforslaget⁷. Krag går ikke dybere ind i processerne omkring fornyelsen af overenskomsten. Han overvejer f.eks. ikke om de besindige selv anbefalede at stemme nej.

En anden forståelse af politik dominerer i 1970'erne i den mere teoretisk funderede litteratur. Det er den marxistiske teori, der ser stat og politik som afledt af kapitalistiske produktionsforhold. Statens opgave er gennem sin politik at gribe ind, når der er problemer og derved bevare eller forandre for at sikre de kapitalistiske produktionsforhold.⁸ Staten er således interventionistisk i sin art.

Bjørn Meidell opererer i "DKP og storstrejkerne i 1956" med en struktur som bestemmer aktørernes optræden. I en skærpet klassekonfrontation forsøgte arbejderne at kæmpe forbedringer igennem. Overfor dem stod kapitalisterne og statsmagten med socialdemokratiet som regeringsparti.⁹ Arbejderne kunne ved kamp gennemføre deres krav, men teorien giver ikke plads til at se, om der kunne opnås forbedringer uden generalstrejke og andre radikale tiltag. Det betyder også, at DKP og Socialdemokratiet vurderes ud fra deres støtte eller mangel på samme til gennemførsel af arbejdernes krav.

Sømændene sender strejkevagter af sted den 20. marts 1956. (Land og Folks billedarkiv, ABA).

Den marxistiske teori er blevet kritiseret for ikke at fange dynamikken indenfor det politiske system eller de tendenser og processer, der udfolder sig omkring de forskellige aktører. Det skyldes at det politiske system eller staten ses som en enhed. Alle samfundsmodsætninger reduceres til et spørgsmål om klasser og at strukturen er bestemt af den økonomiske produktion. Strukturen determinerer og det lukker af for en forståelse af, at aktører kan forandre forhold i det eksisterende samfund. Der er en tendens til at strukturen bliver mere virkelig end de konkrete fænomener som teorien skal undersøge.¹⁰

Nyere teorier som diskursteorien taler om et samfund præget af skævheder, mangfoldigheder og forskellige former for dynamik og uden en på forhånd bestemmende struktur.

Samfundet konstrueres af forskellige italesættelser (diskurser) og politik er her en diskursiv praksis, der er dynamisk og skifter hele tiden. Diskurser organiserer social praksis som individer gennemlever. Diskurser bliver derved til magt fordi de sætter standarder for en given praksis. Det betyder at samfundet befinder sig i en konstant forandring, hvor der hele tiden fremkommer nye diskurser. Der kan lokaliseres modsætninger men de er ikke indskrevet i grundliggende samfundsmæssige strukturer. Politik og ikke økonomi er primær for forståelsen af begivenhederne idet politik er artikulation af sociale praksiser.¹¹

Andre teoritilgange der prøver at sætte form på politik er den nyinstitutionelle forståelse af staten, Her ses staten ikke som monolitisk, men som bestående af institutionelle

netværk eller mønstre, flere aktører med flydende grænser og med flere centre. Samtidig ses en integreret politisk orden. Der er mange institutioner som udgør staten og som er en del af et organiserende princip. De skaber grundlag for, at den enkelte kan handle.¹² På den ene side fastholdes det, at et samfundsanalytisk perspektiv på politik omfatter samspil mellem individer, de politiske institutioner og de omgivne samfundsforhold. På den anden side insisteres der på, at politiske institutioner spiller en særlig- eller central rolle i organiseringen af det politiske liv.

Ved at bruge nyere teorier om stat og samfund har det været et ønske at åbne op for en dybere forståelse af begivenhederne. Gennem et større helhedssyn, der tager hensyn til forskellighed og til processer har det været ønsket at skabe en bedre forståelse af de forskellige aktørers motiver og deres indbyrdes relationer. Det har ført til, at uroen og bestemmelsen af "protestbevægelsen" er blevet belyst på to niveauer. Et overordnet niveau omkring aktørerne i selve forhandlingerne, med vægt på De samvirkende Fagforbund (DsF) og fagforbundene samt Dansk Arbejdsgiverforening (DA). På dette niveau analyseres forhandlingerne samt regeringens og Folketingets reaktioner på dem. Samtidig undersøges det hvilke spor arbejdernes reaktioner satte sig hos aktørerne hér. På et underordnet niveau lokaliseres og undersøges protestbevægelsen blandt arbejderne og kommunisternes rolle. Niveaulet består primært af fagforeninger og klubber på arbejdspladser samt af DKP. Samtidig sammenholdes de to niveauer for på den måde at se, hvilken interaktion der var. Det betyder at arbejdernes "protestbevægelse" og kommunisternes optræden indplaceres i en større helhed.

I analysen er diskurs-teorien blevet inddraget for at se, hvad der blev stillet af krav, hvilke argumenter der blev brugt mod mæglingsslaget og mod indgrebet.

Brugen af nyere teorier, der stiller krav til et autentisk og omfattende materiale, har betydet et stort arbejde med at fremskaffe kildemateriale og bearbejde det. Der er således

benyttet forhandlingsprotokoller fra Dansk Arbejdsgiverforening og fra DsF. Samtidig er der blevet inddraget protokoller fra forbund der markerede sig såsom fra DAF. Regeringens og Folketingets forhandlinger er dækket ind gemme offentligt tilgængeligt materiale eller ved hjælp af litteratur der har behandlet dem. Materialet er også blevet brugt til, at finde spor af arbejdernes protester og deres indhold. Da der umiddelbart er meget lidt materiale, der kan belyse det underordnede niveau har det været et større puslearbejde. Protokoller fra fagforeninger og arbejdspladser indenfor jernindustrien er blevet benyttet i det omfang det har været muligt. Nogle har været tilgængelige på Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv andre er fremskaffet gennem personlig henvendelse til fagforeninger og til arbejdspladser. Endvidere har der været taget kontakt til personer, der var aktive i begivenhederne i 1956 for at bruge deres erindringer i analysen. DKP's avis Land og Folk har været en uvurderlig kilde til, at skabe indsigt i kommunisternes forsøg på, at gøre sig gældende. Meget af det materiale, der er blevet fremskaffet har således ikke tidligere været benyttet eller været tilgængeligt.

Danmarks Kommunistiske Parti

Hvilken rolle DKP spillede i 1956 og i den "protestbevægelse", der voksede frem blandt arbejderne er vanskelig at vurdere. Det skyldes først og fremmest at partiets arkiv har været lukket i mange år, men selv efter det er blevet åbnet for adgang, må det konstateres, at materialet hér ikke fortæller meget om partiets optræden i 1956. Materiale som partiet selv har offentliggjort kaster ikke mere lys over problemet. Partiets næstformand i 1956, Alfred Jensen har fremlagt to versioner. Først fremhæves en enhed blandt arbejderne og mellem socialdemokratiske og kommunistiske tillidsmænd som gjorde det muligt at skabe aktiviteter blandt arbejderne for deres krav. Senere fremhæves alene kommunisterne, der førte an i arbejdernes aktioner, især i forbindelse med regeringsindgrebet.¹³ Derfor er det

Fællestillidsmand fra B&W Christianshavn, Tage Olsen, taler den 13. april 1956 på Christiansborg Slotsplads. (Land og Folks billedarkiv, ABA).

nødvendigt at se nærmere på DKP som parti for at forstå kommunisternes rolle.

Hvis man går dybere ned i, hvad Alfred Jensen skriver er forklaringerne to sider af samme sag. Vi ved, ud fra en liste i DKP's arkiv over et fagligt udvalg i København, at DKP's ledelse havde tæt kontakt til fællestillidsfolk på flere store arbejdspladser i København og til fagforeningsformænd.¹⁴ Flere af dem opråbte i tillidsmandsudvalg så som den såkaldte "Situationens Generalstab", der bl.a. prøvede at organisere protesterne mod regeringsindgrebet. På arbejdspladser og i fagforeninger forsøgte kommunisterne at skabe alliancer med socialdemokrater og andre om aktuelle spørgsmål de kunne enes om, det var typisk krav til nye overenskomster. På den måde kunne DKP gennem sine medlemmer forbinde sig med en større gruppe mennesker, som de dermed kunne påvirke uden at partiet selv trådte åbent frem.

Enhedsarbejdet skal sættes i relation til DKP's samfundssyn. Partiet så et grundliggen-

de uretfærdigt samfund, hvor een lille klasse undertrykte og udbyttede en anden stor klasse – arbejderklassen – som samtidig producerede samfundets værdier. Undertrykkelsen kunne lade sig gøre, fordi staten varetog den lille classes interesser. Et retfærdigt samfund kunne kun skabes ved at arbejderne gennem klassekamp forsvarede sine interesser og på længere sigt erobrede magten for at gøre produktionen af værdier til et samfundsanliggende.¹⁵ Forandringer skete ikke af sig selv og arbejderne havde brug for et revolutionært parti som kunne lede og bevidstgøre dem. Partiet skulle derfor være et eliteparti som skulle bestå af de mest bevidste og erfarne arbejdere.

Det var mennesker, der skulle være parate til at skabe aktivitet for kommunisternes mål og overbevise andre om dettes rigtighed.¹⁶ Det skete gennem enhedsarbejdet, hvor den ofte uformelle kontakt til mange mennesker var afgørende.¹⁷ Den skjulte rolle som DKP spillede betød at partiet kunne påvirke andre uden selv at blive påvirket af det omgivende samfund og dets ideologi. I den sammenhæng spillede det parlamentariske arbejde en mindre rolle. Set i et større perspektiv handlede enhedsarbejdet om at skabe bevægelse og dermed et pres på etablerede samfundsinstitutioner. Deres indflydelse og betydning skulle simpelthen nedbrydes om ikke konkret så indflydelsesmæssigt. Den kommunistiske ideologi, der hvilede på en anderledes logik, skulle simpelthen gøres til en dominerende ideologi.

Der kan tegnes en anden verden som kommunisterne levede i og som udenforstående ikke fik indblik i. Kommunisterne udtrykte ikke blot en anden logik, de udtrykte med deres radikalitet en anden mentalitet, præget af en forestilling om en vedvarende kamp. Kommunister var mennesker, der ikke troede på det eksisterende samfunds muligheder og havde vendt det ryggen. De ønskede at ændre det grundliggende ved at transformere det – ikke efter en revolution – men simpelthen i hverdagen og hele tiden. Det krævede fælles tanke og handling. Man var bundet sammen af afvisningen af det eksisterende samfund, samtidig var man også bundet sammen af en parti-

diciplin, hvor medlemmerne i teorien indordnede sig under ledelsens beslutninger og handlede i fællesskab. Der var således partioorganisationer på arbejdspladser og lokalt som havde kontakt med ledelsen og som kunne handle efter beslutning herfra.

Ved at undersøge DKP som organisation, bl.a. gennem mødelister og referater fra faglige konferencer etc. kan der samtidig tegnes et socialt netværk, der hvilede på personlige kontakter mellem medlemmer. Der kunne her igennem handles uden at det nødvendigvis var efter beslutning i ledelsen. Endelig var der et større netværk af medlemmer, som ikke nødvendigvis var i kontakt med hinanden, men som havde en fælles forestilling om hvad der skulle gøres hvis muligheden opstod for at aktivere utilfredse grupper. Her spillede partiavisen Land og Folk en vigtig rolle som sammenholdsfaktor og avisen var samtidig parti-ledelsens navlestreng til medlemmerne.

Ud fra en forståelse af den særlige mentalitet og verden som bandt kommunisterne sammen åbner der sig andre muligheder for at vurdere, hvilken rolle de forsøgte at spille i 1956.

Selvom DKP forsøgte at varetage et flertals interesser og udadtil virkede som en enhed var partiet politisk isoleret og stod svagt i mange fagforeninger. I enkelte havde kommunister dog stor indflydelse, bl.a. hos typograferne i København. På flere store virksomheder i bl.a. jernindustrien i København var der kommunistiske fællestillidsfolk. Samtidig var der fraktioner af kommunister på flere arbejdspladser. DKP havde på den måde et vis handlerum i kraft af medlemmerne dér. Nogle steder var der valgt kommunistiske tillidsfolk med støtte fra socialdemokrater. Det var bl.a. tilfældet på B&W's skibsværft på Refshaleøen – populært kaldet B&W Øen – hvor fællestillidsmanden Svend Nielsen, også kendt som Svend Damerøv, var valgt.¹⁸ Svend Nielsen nød en stor autoritet der rakte ud over kommunisternes rækker og spillede således en central rolle blandt tillidsfolk i jernindustrien i København. Andre steder var forholdet til socialdemokratiske tillidsfolk udpræget fjendtligt som f.eks. i Sømændenes Forbund og

Havnearbejdernes Fællesforbund i København. Samtidig gjorde personlige modsætninger indenfor DKP sig gældende, bl.a. mellem ledelsen i DKP og kommunistiske tillidsfolk i fagforeninger. Det var modsætninger der havde betydning for, hvordan man optrådte og i hvor høj grad partiet havde indflydelse på det faglige arbejde lokalt blandt medlemmerne.

Det indsamlede kildemateriale viser, at det i 1955 lykkedes for DKP at få taget initiativ til to konferencer for tillidsfolk på virksomheder i jernindustrien i København, der skulle diskutere arbejdernes situation og hvad der skulle gøres i forbindelse med overenskomstfornyelsen.¹⁹ I den arbejdsgruppe som forberedte de to konferencer indgik flere kommunistiske fællestillidsfolk samt enkelte socialdemokratiske fællestillidsfolk bl.a. fra Atlas.

OVERENSKOMST-FORHANDLINGERNE

Det danske arbejdsmarked

Uroen i 1956 bør ses på baggrund af, at det danske arbejdsmarked er gennemorganiseret og med stærke organisationer. Forholdet mellem organisationer, der repræsenterer modsstående interesser er præget af konsensus og med få konflikter. Der kan tales om et overenskomstsysteem som er voluntaristisk, med begrænset regulering via lovgivning. Systemet er samtidig præget af centrale og synkroniserede forhandlinger hvert andet år, der afgør overenskomster med betydning for næsten hele arbejdsmarkedet. Her spiller den statslige forligsinstitution en vigtig rolle med kompetence til at fremsætte sammenkædede mæglingsforslag.²⁰ Videre har “de institutionelle magtrelationer mellem det politiske system og arbejdsmarkedets parter været karakteriseret af en høj grad af *autonomi* for arbejdsmarkedets parter”.²¹

Der kan tales om en norm om, at arbejdsmarkedets parter selv ordner deres problemer. Regeringsindgreb som det såkaldte Kanslergade-forlig i 1933 mente DsF, “svækkede organisationernes evne til selv at løse deres op-

KØBENHAVNSKE ARBEJDERE!

Mæglingsforslaget er forkastet!

Lovgivningsmagten vil nu hindre os i at nå frem til et bedre resultat.

Men de må holde fingrene fra vore demokratiske rettigheder.

Forretningsudvalgene for de fire B.&W.-arbejdspladser har derfor eenstemmigt besluttet at indkalde jer til

PROTESTMØDE

foran Christiansborg

i dag, fredag, kl. 12,00

Forretningsudvalgene for de
fire B.&W.-arbejdspladser

Løbeseddel fra fællesklubberne på B&W. (AIC. Uregistreret materiale.) Den afbildede løbeseddel er det eneste eksemplar det er lykkedes at finde frem.

gaver”²² og DsF’s generalforsamling i 1937 vendte sig mod, at statsindgreb i fremtiden skulle være reglen.²³ Når der tales om afgrænsning mellem stat og arbejdsmarked, menes der ikke en strengt defineret grænse men en forskel mellem, hvad der er statens og hvad der er arbejdsmarkedets parters rolle og opgaver.²⁴

Optakt

I midten af 50’erne var dansk økonomi i svag vækst trods økonomiske vanskeligheder som arbejdsløshed og valutamangel, men før overenskomstforhandlingerne begyndte stod det klart, at parterne var langt fra hinanden. Kildematerialet viser, at arbejdernes vigtigste krav var kortere arbejdstid og klare lønforbedringer. Hertil kom krav om sygelønsordning, søgne- og helligdagsbetaling, der var prioriteret lavere. Arbejdsgiverne afviste kravene og så kun mulighed for mindre indrømmelser, fordi det ellers kunne forringe landets økonomi og valutaisituationen. Afvisningen kan også ses som et forsøg på at opnå konkurrencefordele på det internationale marked. Netop

manglen på valuta havde i 1955 ført til et større indgreb, hvor øgede skatter skulle begrænse forbruget og dermed forbruget af udenlandsk valuta. Den danske statskasse var på det tidspunkt nærmest tømt for udenlands valuta, der var af vital betydning for at kunne importere råstoffer etc.

Der var tegn på forhåbning blandt arbejderne for at få del i velfærdsstigninger trods arbejdsløshed og højere skatter. DsF havde i 1955 efter ønske fra flere forbund opsagt forhandlingsaftalen med DA. Forbundene ønskede en aftale, der begrænsede DA’s indflydelse på forhandlingerne i underorganisationerne for dermed at få større indrømmelser hos arbejdsgiverne dér. Det lykkedes ikke at få en ny aftale og man stod uden en køreplan for forhandlingernes forløb. Det var derfor op til de enkelte forbund og deres respektive modpart at tilrettelægge forhandlingerne. Situationen alvor fik statsministeren til i sin nytårstale at opfordre parterne til, at nå en aftale ad fredelig vej. I Folketinget stillede Det radikale Venstre forslag om tvungen voldgift, hvis parterne ikke nåede et resultat. Forslaget blev sendt i udvalg, men både fagbevægelsen og

arbejdsgiverne var mod en tvungen voldgift og mod politikernes indblanding. De pågående forhandlinger gav ikke resultater, heller ikke efter at DA og DsF kom med som bisidder. Det er dog interessant, at protokollen fra møde i DA's forretningsudvalg den 8. marts 1956 fortæller, at det lykkedes for den kommunistiske formand for typograferne i København, Willy Brauer, at få en aftale om en sygelønsordning med arbejdsgiverne i den grafiske branche. Resultatet kom som et chok, Hans Rasmussen og de andre forhandlere fra Centralorganisationen af industriarbejdere, og de forlod deres forhandlinger for en tid i protest over at arbejdsgiverne hér ikke ville give de samme indrømmelser. I DA's ledelse var der også stor utilfredshed med forliget i den grafiske branche.²⁵ Det har ikke tidligere været kendt, at der faktisk var forhandlet en sygelønsordning på plads før en storkonflikt brød ud, netop det resultat Jens Otto Krag efterlyste! Det er samtidig bemærkelsesværdigt at det var en kommunistisk fagforeningsformand, der fik forliget forhandlet på plads og på den måde brød arbejdsgivernes afvisende politik uden at det fik betydning for de overordnede forhandlinger.

Under forhandlingerne var arbejderne afventende. Kommunisterne forsøgte gennem Land og Folk og på arbejdspladser at skabe et pres på forbundene for om nødvendigt tage en altomfattende konflikt for at få indfriet kravene. En nærmere undersøgelse viser, at deres bestræbelser ikke fik nogen større tilslutning. Et møde i København som tillidsmandsudvalget bag de to konferencer i 1955 lod arrangere, samlede kun få tilhørere og den blev dermed reelt nedlagt. I Aalborg og i Odense samarbejdede arbejdsmændenes fagforeninger på tværs af partiskel i forsøg på at skabe en markant støtte til kravenes gennemførelse.

Konflikt

De fastlåste forhandlinger bragte en storkonflikt nærmere. Arbejdsmandsforbundet og Centralorganisationen af metalarbejdere varslende partielle strejker. Varslernes begrænsede

omfang bør ses i forhold til, at man ikke ønskede at fremprovokere et indgreb. Kun hos sømændene og hos typograferne, under kommunisternes kraftige anbefalinger, var strejkevarslerne altomfattende. Her ønskede man at sætte størst mulig kraft bag kravene. Arbejdsgiverne svarede igen med at varsle lock-out på udvalgte områder som bl.a. skibsværfter.

Den 17. marts 1956 blev omkring 35.000 arbejdere kastet ud i konflikt og flere fulgte efter senere. Mange af de strejkende gik til kontrol og fik udbetalt strejkestøtte. Sømænd og typografer udsatte strejkevagter for at stoppe arbejdet indefor deres områder. Også olie- og benzinarbejderne gennemførte blokader. I provinsen samlede arbejdsmændenes fællesorganisationer i Aalborg og i Odense medlemmerne til fælles møder og udsendte fælles udtalelser herfra om situationen. Især olie- og benzinstrejken kom i fokus. Strejken ramte store dele af samfundet hårdere end det var tænkt med den partielle strejketaktik. Der blev givet dispensationer men alligevel skabte strejken store problemer. Bedre blev det ikke at aviserne også blev ramt af strejker, herunder Venstres og Konservative Folkepartis partipresse. I Folketinget protesterede de to partier mod det de så som et slag mod ytringsfriheden. Det endte med at alle partier fik stillet 5 minutters taletid til rådighed i radioen. Radioudsendelserne blev et platform for DKP til, at komme længere ud end normalt med deres budskaber om, at støtte arbejderne og deres krav. En ekstra vægt bag budskaberne var, at de også blev fremført af kommunistiske fagforeningsformænd.

Situationen var fastlåst, men statsministeren fik genoptaget forhandlingerne og det lykkedes til sidst for forligsmanden at fremsætte en mæglingforslag alle parter kunne godtage. Et hovedpunkt var en sygelønsordning, men nedsat arbejdstid og højere lønstigninger var ikke med. Forliget kom først komme i stand efter at et ekstraordinært repræsentantskabsmøde i DsF havde givet DsF's ledelse mandat til at lave en aftale uden nedsættelse arbejdstiden. Nu var det overladt til de kompetente forsamlinger at godkende forslaget. En dybere

Den I3-4-I956.

Ekstraordinært fællesklubmøde på Dansk Industri Syndikat udtaler:
Det er med den største forbitrelse vi har modtaget efterretningen om det forkastede mæglingsforslags ophøjelse til lov.

Klarere og tydeligere end nogensinde tidligere har arbejderne afvist det elendige mæglingsforslag, der ikke imødekom de forventninger og muligheder situationen indeholdt.

Vi betragter derfor ophøjelsen af dette forslag til lov^{gældende i 2 år} som en enestående udfordring, der ikke må stå uimodsagt, og vi opfordrer fællesklubbedes medlemmer til at møde op til protest foran Christianborg i dag I3-4-I956 kl. I2.

Samlet afgang herfra kl. IO,30.

Enstemmigt vedtaget

p.f.v.

*Udtalelse fra ekstraordinært fællesklubmøde på Dansk Industrisyndikat den 13. april 1956.
(Fællesklubben DIS)*

undersøgelse af kildematerialet viser, at forbundene opgav centrale krav for at få en aftale på plads fordi et indgreb truede. I Folketinget var det et udbredt ønske at gribe ind, hvis konflikten ikke hurtigst mulig blev stoppet. Netop fordi en sygelønsordning var på tale før konflikten virkede storkonflikten nytteløs. Kildematerialet peger i retning af, at konflikten simpelthen blev bremsset efter pres fra regeringen.

Forliget kom øjeblikkelig i strid modvind. En nærmere undersøgelse af reaktionen i forbundene viser, at i alt ti anbefalede at stemme nej, et usædvanligt stort antal. Arbejdsmandsforbundet anbefalede et ja, alligevel var der utilfredshed med forliget. Medlemmer af hovedbestyrelsen som Martin Johansen, også kendt som Martin Kolort fra DAF Kastrup, anbefalede sin egen fagforening at stemme nej.²⁶ Han var kendt som en konge i sin fagforening og støttede traditionelt mæglingsforslagene. En anden måde hvor utilfredsheden kom til udtryk var, at flere fagforbund fortsatte konflikten under urafstemningen trods opfordringer fra bl.a. forligsmanden til det modsatte. Olie- og benzinstrejken der blev fortsat,

førte til at regeringen greb ind den 6. april og stoppede den indtil resultatet af urafstemningen forelå.

Mange protesterede mod indgrebet. På flere virksomheder på Nørrebro i København blev arbejdet nedlagt den 6. april. Fællestillidsmanden på fabrikken Lauritz Knudsen, Peter Møller, der sad i DKP's faglige udvalg fik gendannet tillidsmandsudvalget i København og med deltagelse af flere socialdemokratiske tillidsfolk deltog. Formålet med udvalget var at det skulle lede aktiviteter for at sikre et flertal mod mæglingsforslaget og hindre et indgreb hvis forslaget faldt.²⁷

Samtidig anbefalede den ene fagforenings generalforsamling efter den anden at stemme nej. En nærmere undersøgelse viser, at ikke kun kommunisterne men også flere socialdemokratiske tillidsfolk gik mod forslaget. Folketingets indgreb i olie- og benzinkonflikten øgede modstanden mod forliget. Den 12. april kom resultatet af urafstemningen og et flertal blandt arbejderne havde forkastet det. Hele 64.7% af alle stemmeberettigede havde stemt, heraf 208.474 (64.4%) nej og 115.360 (35.6%) ja. Selv efter opsupplering ved af-

stemning i kompetente forsamlinger var der 53.2% mod og 46.8% for.^{27a}

“Protestbevægelsen”

Forkastelsen af mæglingsforslaget fik regeringen til at gribe ind ved at ophøje forslaget til lov. I Folketinget forsøgte DKP at bremse indgrebet selvom partiet ikke var repræsenteret i udvalgsarbejdet. Deputationer fra arbejdspladser og fagforeninger, hvor kommunisterne traditionelt markerede sig, mødte op for at protestere. Under 3. behandlingen om natten til fredag den 13. april holdt Aksel Larsen en marathon-tale, hvor han udredte DKP's syn på situationen og partiets almene samfundssyn. Alligevel blev indgrebet vedtaget.

Mine undersøgelser viser, at tillidsmandsudvalget, der skulle stå i spidsen for aktiviteter, der skulle bremse et indgreb, forholdt sig passivt. I stedet tog Svend Nielsen, fællestillidsmand på B&W Øen, initiativ til, at de fire arbejdspladser under B&W indkaldte til et protestmøde mod indgrebet. Svend Nielsen sad i tillidsmandsudvalget og i DKP's faglige udvalg i København. Gennem B&W forsøgte kommunisterne nu at organisere protesterne mod indgrebet. Den neddæmpede rolle tillidsmandsudvalget spillede skyldtes at socialdemokratiske tillidsfolk, bl.a. fra Atlas ikke ønskede at udfordre deres eget parti eller ledelsen i fagbevægelsen, modsat andre socialdemokratiske tillidsfolk, der ønskede markante protester. Det er lykkedes at fremskaffe hidtil ukendte oplysninger om, at der i DKP's ledelse var uenighed om, hvilken form modstanden mod indgrebet skulle have. I det faglige udvalg var der et flertal for parolen om generalstrejke, men det blev tilsidesat af et flertal i forretningsudvalget.²⁸ DKP nøjedes med at opfordre til at deltage i protestmødet den 13. april på Christiansborg Slotsplads og nedlægge arbejdet frem til mandag den 16. april om morgenen.

Utilfredsheden med indgrebet var stor. På B&W støttede medlemmer af socialdemokratiske klubber, der ellers direkte refererede til Arbejderbevægelsens Informations Central

(AIC) Svend Nielsens forslag om et protestmøde. Mødet fik stor opbakning, over hele København blev arbejdet nedlagt for at deltage i protestmødet. Ud fra klubprotokoller m.v. ses det at arbejdsnedlæggelserne mange steder blev organiseret og at det sociale kontaktnet mellem tillidsfolkene på arbejdspladserne spillede en vigtig rolle heri. Også tillidsmandsudvalget deltog. På protestmødet talte Aksel Larsen og han forsøgte at genoplive tillidsmandsudvalget med vendingen “Tillidsmændene er i dag Situationens Generalstab og de skal sige,

Aksel Larsen på Christiansborg Slotsplads den 13. april 1956, skråt bag ham til venstre med hævet hoved, fællestillidsmand på Lauritz Knudsen, Peder Møller. (Land og Folks billedarkiv, ABA).

hvad I skal gøre”.²⁹ Samme dag mødtes tillidsmandsudvalget for at diskutere hvad der videre skulle ske. Uenigheden var stor men mange også kommunistiske tillidsfolk krævede generalstrejke. Der kan ud fra kildematerialet afdekkes to andre holdninger. Een omkring tillidsfolk med tilknytning til AIC som talte for at genoptage arbejdet næste dag. Jens Nielsen, bror til Thomas Nielsen fra DsF’s ledelse, fremlagde forslaget. Jens Nielsen blev, da han skulle tale, omtalt som Thomas Nielsen af dirigenten, det benægtede han, hvorefter tillids-

folk fra B&W råbte, du hedder jo Thomas Nielsen.³⁰ Forslaget blev ikke vedtaget. En anden holdning som Svend Nielsen, fællestillidsmand på B&W Øen, repræsenterede, afviste en generalstrejke. B&W der havde været i strejke kunne ikke bære mere efter hans mening og han ville ikke pålægge arbejderne hér at fortsætte. Han blev støttet af tillidsfolk fra B&W Motor og Lauritz Knudsen.³¹

I stedet foreslog de at man genoptog arbejdet mandag den 16. april efter at have strejket weekenden over. Herefter skulle der iværk-

sættes lokale aktiviteter bl.a. for bedre løn. Samtidig skulle det fagretslige system sættes til debat i fagforeningerne. Forslaget blev vedtaget og tillidsmandsudvalget ophørte her-efter reelt med at have nogen betydning.

I resten af landet blev arbejdet også nedlagt, tillidsmandsudvalg blev dannet og sat i spidsen for protesterne. Samtidig spillede kommunisterne en markant rolle i organiseringen af udvalg og i protesterne. Især i Aalborg og i Odense var protesterne omfattende og her førte arbejdsmændenes fagforeninger an. Som i København blev der i resten af landet vedtaget at gå i arbejde igen efter weekenden. Blandt kommunister var der uenighed om dette, men samtidig blev beslutningen forsvaret af hensyn til samarbejdet med lokale socialdemokrater. Der kan ikke spores en egentlig kontakt mellem DKP's ledelse og partiets organisationer i provinsen om, hvad der skulle ske men mit kildemateriale peger på en personlig kontakt mellem kommunister i enkelte byer og at flere orienterede sig efter hvad der skete i Aalborg. Her spillede formanden for pakhusarbejdernes fagforening kommunisten Knud Jespersen en fremtrædende rolle og samtidig var der et tæt samarbejde med socialdemokratiske tillidsfolk. Kildematerialet viser, at der blandt kommunisterne var modstand mod de nedsatte tillidsmandsudvalg. Flere fagforeningsformænd ønskede ikke de skulle spille nogen særlig rolle og i København bad formanden for typograferne Willy Brauer sine tillidsfolk om, ikke at deltage i tillidsmandsudvalgets møder.³²

Om mandagen blev arbejdet genoptaget de fleste steder. Rugbrødsbagerne i København og smedene på Odense Staalskibsværft forsøgte at omgå fortolkningerne i overenskomsten ved at gå tidligt hjem. Derved skulle arbejdstiden nedsættes, men Den faste Voldgiftsret satte en stopper for det. Sømændene fortsatte også konflikten, men fik en kæmpebod og et forslag fra socialdemokrater i forbundsledelsen, der blev vedtaget af en spinkelt flertal, stoppede konflikten. Kommunisterne i forbundet havde ikke held med deres forslag om at fortsætte strejken.

Efterspil

Umiddelbart gav protesterne ikke resultater og de var mest af alt markeringer. Indgrebet blev ikke bremset, tværtimod så det ud som om protestbevægelsen simpelthen gik i sig selv igen. Det har samtidig været fremført at socialdemokratiske tillidsfolk blev væltet på generalforsamlingerne i fagforeninger til fordel for kommunister og at DKP stod til markant fremgang indtil Ungarn-krisen samme år. Et fremgang kan spores men det er med modifikationer. Kommunisterne vandt tillidsposter der, hvor de stod stærkt eller hvor de havde tillidsfolk på store arbejdspladser. Alligevel kan der findes spor fra protestbevægelsen, idet der skete en eksplosion i lønningerne i årene efter, hvor dog også de forbedrede økonomiske konjunkturer, herunder fald i arbejdsløsheden, må have spillet en rolle. Samtidig blev der etableret et tværfagligt tillidsmandssamarbejde, det såkaldte "Formandsinitiativ" i København, hvor bl.a. kommunistiske tillidsfolk var aktive, som afløste tillidsmandsudvalget.

Et forskelligt syn på samfundsøkonomien kan udpeges som en medvirkende faktor til, at parterne stod stejlt overfor hinanden og at overenskomstfornyelsen i 1956 endte i uro. Ydermere blev situationen skærpet af, at forbundene med deres særinteresser og ikke deres hovedorganisationen skulle forhandle. Min undersøgelse har vist, at den nye overenskomst blev tiltrådt af forbundene mere af nød end af lyst og afvisningen af mæglingsforslaget skal ses i sammenhæng med at de centrale hovedkrav ikke blev indfriet. Samtidig led sygelønsordningen under at den ikke var endeligt udformet, sådan at fordelene ved ordningen var uklare. Endvidere viser min undersøgelse at indgrebet i olie- og benzinkonflikten øgede presset mod forslaget. Der kan spores en utilfredshed med, at regeringen greb ind i en lovlig konflikt.

Undersøgelsen viser også, at DKP gennem sine medlemmer og især faglige tillidsfolk organiserede de utilfredse arbejdere til protest. Utilfredsheden kom dog først markant til udtryk i forbindelse med indgrebet den 13. april 1956. I DKP var der tvivl om tillidsmandsud-

valgenes muligheder og tvivl om, hvad stemningen blandt arbejderne kunne bære. Det forklarer hvorfor DKP veg tilbage for en generalstrejke. Der var en frygt for at komme til at stå isoleret. I stedet forsøgte man at lede utilfredsheden over i en lønkamp, med lokale aktiviteter og et opgør med det fagretslige system. Samtidig viser det indsamlede materiale at der blandt socialdemokratiske tillidsfolk var en uvilje mod den retning som udviklingen tog. Det førte til at de visse steder samarbejdede med kommunisterne om konkrete aktiviteter. Der var ikke tale om et brud på normer om, hvordan arbejderne forholdt sig til overenskomstfornyelsen på. Dog er det klart, at arbejdernes utilfredshed, ikke mindst skyldtes at regeringen efter arbejdernes mening greb ind i en lovlig konflikt og tilsidesatte en demokratisk afstemning. Det fandt arbejderne ikke acceptabelt. På den måde kan der tales om et skred, fordi protesterne var så åbenlyse og massive, men det førte ikke til et opgør med regeringen eller med socialdemokratiske tillidsfolk.

På et overordnet niveau blev der indgået en ny forhandlingsaftale mellem DsF og DA. I 1956 udkom endvidere en betænkning om samarbejdsproblemer i Danmarks økonomiske politik, der var en udløber af Det radikale Venstres forslag om tvungen voldgift. Betænkningen taler for en øget samordning af den økonomiske politik, hvor parterne på arbejdsmarkedet skulle spille en større rolle i et samarbejde om samfundsøkonomiske problemer. Betænkningen udtrykker en ændret holdning til, hvordan problemer på arbejdsmarkedet bør behandles. Forslaget om tvungen voldgift og ideen om et mere direkte politisk engagement er fraværende. I stedet tales der om inddragelse af de faglige organisationer i udpegning af samfundsøkonomiske problemer og i løsning af dem gennem samordning. Indholdet i betænkningen bør ses som et forsøg på, at undgå lignende uroligheder som i 1956. En direkte politisk indblanding i faglige stridigheder ville sætte forhandlingssystemet under pres og give grobund for radikale bevægelser. Gennem inddragelse af faglige or-

ganisationer i udpegning og løsning af økonomiske problemer forsøger man at gøre dem medansvarlige og underordne faglige interesser samfundsøkonomiske hensyn.³³

Ved at benytte nyere teorier indenfor samfundsvidenskaberne er der frembragt et nyt syn på hvad der foregik under fornyelsen af overenskomsterne i 1956. Det er lykkedes at beskrive hvad der førte til arbejdernes utilfredshed og hvordan den kom til udtryk. Samtidig er det lykkedes at afdække sider af DKP som hidtil har været overset, som har gjort det tydeligt at de spillede en fremtrædende rolle i organisering af protesterne og at de ikke blot groede frem af sig selv blandt arbejderne. Dermed har det været muligt at skabe en klarere forståelse for, hvad der skete blandt arbejderne. Oveni er det lykkedes at give et mere nuanceret billede af de forskellige aktører. Både af deres indbyrdes samspil og af forskellige tendenser m.v. hos den enkelte aktør. Teorien har betydet en stor vægtning af kildematerialet som er sket på bekostning af en større gennemgang af litteraturen om emnet. Litteraturen er blevet inddraget i det omfang det har haft relevans for analysen. Jeg har primært ønsket at vise nye tilgange til emnet, der griber dybere ned i begivenhederne end der hidtil er blevet gjort.

Noter

1. Jens Otto Krag og K.B. Andersen. Kamp og fornyelse. København 1971. s.50.
2. For en mere udførlig redegørelse for forløbet og kommunisternes rolle henvises til specialet, der er tilgængeligt på Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv.
3. Her skal særligt fremhæves Bjørn Meidell "DKP og storstrejkerne i 1956" fra 1976 og Ilja Wechselsmann "Klassekamp og kontrol" fra 1975. Den sidstnævnte foretager en komparativ analyse med overenskomstfornyelsen i 1963.
4. Davis Easton. A Framework for Political Analysis. Her citeret fra Johannes Andersen. Teorier om politik og stat. Omrids af et teoretisk landskab. Aalborg 1991. s.15.
5. Ibid. s.23.
6. Jens Otto Krag og K.B. Andersen. Kamp og fornyelse. København 1971. s.46.
7. Jens Otto Krag og K.B. Andersen. Kamp og fornyelse. København 1971. s.46 og s.49.

8. Johannes Andersen. Teorier om politik og stat. Omrids af et teoretisk landskab. Aalborg. s.60.
9. Bjørn Meidell. DKP og storstrejkerne i 1956. København 1976. s.27.
10. Johannes Andersen. Teorier om politik og stat. Omrids af et teoretisk landskab. Aalborg 1991. s. 58-60 og s.64.
11. Ibid: s.63-78.
12. Ibid. s.86.
13. Tidsskriftet Tiden nr.4 juni 1956.s.242 og s. 246 samt Land og Folk den 1.december 1972.
14. DKP's arkiv. Tilvækst -97. CK, sekretariat korrespondance 1955-1957.
15. Se DKP's program Det danske folks vej. København 1952.
16. Se pieceen Vort parti. København 1950.
17. Det danske folks vej. København 1952. s.39.
18. Øgenavnet havde han fået af arbejdere på B&W på grund af sin gangart. Samtale med Reno Sandstrøm den 18. marts 1997.
19. Materialet er bl.a. fra DKP's arkiv. Tilvækst -97. CK, sekretariatskorrespondance 1955-1957. Centralkomitémøde den 23-24 april 1955.
20. Due, Jesper, Jørgen Steen Madsen og Carsten Strøby Jensen: Den danske Model. København 1993.s.13-14.
21. Ibid s.15.
22. Fremad og atter Fremad.... Henning Tjørnehøj (Red.). Forlaget Fremad og Erik Justesen. 1998. s.390.
23. Ibid s.390.
24. Pedersen, Ove K., Niels Å. Andersen, Peter Kjær og John Elberg. Privat politik. København 1992. s.14.
25. Dansk Arbejdsgiverforening. Forretningsudvalgs-møde den 8. marts 1956. Forliget, som blev tiltrådt af fagforbundene i det grafiske fag, manglede i øvrigt en nedsættelse af arbejdstiden og markante lønforbedringer. Derfor anbefalede formanden for typograferne i København sine medlemmer at stemme nej.
26. SID Kastrup i 100 år. Red. Lene Bokelmann m.fl. Kastrup 1996. s.79. Øgenavnets oprindelse er ukendt, men en anekdote beretter, at han til et møde ikke rigtig kunne læse et telegram og udbrød noget med satan, hvorpå en gammel havnearbejder med øgenavnet General Satan råbte "Du skal ikke kalde mig General Satan, din Kolort!", hvilket vakte jubel i forsamlingen. (s. 39)
27. Metal København. Historisk arkiv. Jørgen Koch: Erindringer fra en tillidsmand. 1984. s.1.
- 27a. Arbejderen nr. 9, 1. maj 1956 s. 95. Udgivet af DsF. (Procenttal for henholdsvis ja- og nej-andel ved urafstemning er egen beregning.)
28. Samtale med Willy Bruer den 27. september 1996.
29. Aksel Larsen. Aksel Larsen ser tilbage. København 1970. s.106.
30. Samtale med Jens Nielsen den 10. april 1997.

31. Samtale med Jørgen Koch den 15. april 1997.
32. Samtale med Willy Bruer den 27. september 1996.
33. Samarbejdsproblemer i Danmarks økonomiske Politik. Betænkning nr. 154. Finansministeriet 1956.

Abstract

Nils H Groth: The Unrest in 1956 and the Role of the Communists, Arbejderhistorie 3/2000, s. 43-56.

Despite the unique character of the development that led to the reconstitution of the collective agreements in 1956, we know very little about the actual details of what happened and the reasons that led to opposition and protests from the workers. It is argued that new theories in the social sciences, such as discourse theory and new institutional theory, can open up for a greater understanding of what led to the workers' reactions. At the same time it is contended that it is necessary to see the Danish Communist Party as a special type of party, one that through a network of members attempted to ensure that its influence was dominant amongst workers. With this in mind it is possible to estimate what role it played amongst the workers in the conflict. A section of the article is devoted to giving an account of the dispute, from the beginning of negotiations until they reach deadlock because the employers refuse demands for a reduction in hours and a significant rise in wages. The unfolding conflict is then dealt with; the intervention of the prime minister and the subsequent proposed settlement which is eventually rejected by the workers. Finally there is an unravelling of the protest movement which grew-up when the government imposed the settlement, which had been rejected, as legally binding. A red thread running through the article is the casting of light on the efforts of the communists to initiate and partake in activity which does not begin to bear fruit until the government begins to intervene.

Nils H. Groth, cand.scient.soc. i historie og forvaltning
Andreas Bjørnsgade 13, st.th., 1428 København K,
32542130.